

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

**KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA
NISHATI NA MADINI**

**TAARIFA YA KAMATI KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA
WIZARA YA MADINI (FUNGU 100) KWA MWAKA WA FEDHA
2022/2023 PAMOJA NA MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO
YA MAPATO NA MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024**

APRILI, 2023

YALIYOMO

	Ukurasa
YALIYOMO	i
ORODHA YA VIELELEZO	ii
SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 UTANGULIZI	1
2.0 UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA BAJETI PAMOJA NA MAONI, USHAURI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023	3
2.1 Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo Iliyotengewa Fedha katika Mwaka wa Fedha 2022/2023.....	3
2.1.1 Matokeo ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo	4
2.1.2 Maoni ya Jumla kuhusu Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo iliyotembelewa na Kamati	7
2.2 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Vipaumbele vya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023.....	8
2.3 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka 2022/2023 kuhusu ukusanyaji wa Maduhuli.....	10
2.4 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka 2022/2023 kuhusu Upatikanaji wa Fedha kufikia Februari, 2022.....	13
2.5 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023	15
3.0 UCHAMBUZI WA MPANGO NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA WIZARA YA MADINI (FUNGU 100) KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024	16
3.1 Uchambuzi wa Malengo ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024	16
3.2 Uchambuzi wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli Mwaka wa Fedha 2023/2024	18
3.3 Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi Mwaka wa Fedha 2023/2024	20
3.4 Uchambuzi wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti ya Taifa.....	23
SEHEMU YA TATU	25
4.0 MAONI, USHAURI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI	25
4.1 MAONI YA JUMLA	25
4.1.1 Kusuasua kwa utekelezaji kwa Miradi ya Maendeleo.....	25
4.1.2 Tozo katika Halmashauri	25
4.1.3 Uhaba wa Watumishi	25
4.2 SHIRIKA LA MADINI LA TAIFA (STAMICO).....	26
4.3 TUME YA MADINI	27
4.4 WAKALA WA JIOLOJIA NCHINI (GST)	28
4.5 KITUO CHA JEMOLOJIA TANZANIA (TGC)	28
5.0 HITIMISHO	29

ORODHA YA VIELELEZO

Kielelezo Na. 1: Upatikanaji wa Fedha za Miradi iliyotembelewa na Kamati kufikia Februari, 2023	7
Kielelezo Na. 2: Madini yaliyokamatwa katika matukio mbalimbali ya utoroshaji	10
Kielelezo Na. 3: Ukusanyaji wa Maduhuli kufikia Februari, 2023	11
Kielelezo Na. 4: Ukusanyaji wa maduhuli ya Taasisi kufikia Februari, 2023	12
Kielelezo Na. 5: Upatikanaji wa Fedha kufikia Februari, 2023	14
Kielelezo Na. 6: Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024	18
Kielelezo Na. 7: Ulinganisho wa Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 na 2023/2024.....	20
Kielelezo Na. 8: Mchanganuo wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024...	21
Kielelezo Na. 9: Ulinganisho wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 na 2023/2024	23
Kielelezo Na. 10: Ulinganisho wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti Kuu ya Taifa 2022/2023 na 2023/2024	24

ORODHA YA VIFUPISHO

CCM	Chama Cha Mapinduzi
GGM	Geita Gold Mine
GST	Geological Survey of Tanzania
OC	Other Charges
PE	Personal Emoluments
STAMICO	State Mining Corporation
TAMISEMI	Tawala za Mikoa na Serikali za Mitaa
TANESCO	Tanzania Electric Supply Company Limited
TEITI	Tanzania Extractive Industry Transparency Initiative
TGC	Tanzania Geological Centre
UVIKO -19	Ugonjwa wa Virusi vya Korona -19

**TAARIFA YA KAMATI KUHUSU UTEKELEZAJI WA MAJUKUMU YA WIZARA
YA MADINI (FUNGU 100) KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023 PAMOJA
NA MAONI YA KAMATI KUHUSU MAKADIRIO YA MAPATO NA
MATUMIZI KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024**

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

Mheshimiwa Spika, awali ya yote naomba kuchukua nafasi hii kuwapongeza Mhe Najma Murtaza Giga (Mb), Mhe. David Mwakiposa Kihenzile (Mb) na Mhe. Daniel Baran Sillo (Mb) kwa kuchaguliwa kuwe Wenyeviti wa Bunge. Mimi pamoja na Wajumbe wa Kamati tunawahakikishia ushirikiano katika kuliendesha Bunge letu. Aidha, kipekee napenda kuwashukuru kwa dhati Wajumbe wa Kamati ya Nishati na Madini kwa imani kubwa waliyonipa mimi na Mwenyekiti wangu Mhe. Dunstan Luka Kitandula (Mb) na kuona tunafaa kuwaongoza katika kutekeleza majukumu ambayo wewe Spika umetukasimu. Tunawaahidi ushirikiano na tutahakikisha Kamati yetu inatekeleza majukumu yake kwa maslahi ya nchi kwa kutoa ushauri unaostahili kwa Wizara hii na Serikali kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa **Kanuni ya 118 (9)** ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari 2023¹, naomba kuwasilisha mbele ya Bunge lako Tukufu Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Nishati na Madini Kuhusu Utekelezaji wa Majukumu ya Wizara ya Madini (**Fungu 100**) kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 pamoja na Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara hii kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024.

¹ Baada ya Waziri kuwasilisha Hotuba ya Bajeti kwa mujibu wa fasili (1), Mwenyekiti wa Kamati iliyopitia Makadirio husika na Msemaji wa Kambi Rasmi ya Walio Wachache Bungeni watatoa maoni yao kwa muda usiozidi dakika thelathini kila mmoja

Mheshimiwa Spika, Majukumu ya Kamati kuhusiana na Uchambuzi wa Bajeti ya kila mwaka ya Wizara inazozisimamia yameelezwa katika Fasili ya 7(1)(a) ya nyongeza ya Nane ya Kanuni za kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023².

Mheshimiwa Spika, ili kukidhi matakwa yaliyokusudiwa na Kanuni ya 118 (9) ya Kanuni za Bunge, Taarifa hii imegawanyika katika sehemu zifuatazo: -

- a) Sehemu ya Kwanza inatoa maelezo ya jumla kuonesha msingi na muundo wa taarifa;
- b) Sehemu ya Pili inaeleza kuhusu uchambuzi wa utekelezaji wa bajeti pamoja na Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023;
- c) Sehemu ya Tatu inahusu uchambuzi wa Makadirio ya Mapato na Matumizi kwa mwaka wa fedha 2023/2024;
- d) Sehemu ya Nne ni Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati; na
- e) Sehemu ya Tano ni Hitimisho.

² 7,-(1) Majukumu ya Kamati za Kudumu ya Bunge za Kisekta yatakuwa yafuatayo:-
(a) Kushughulikia bajeti ya Wizara inazozisimamia;

SEHEMU YA PILI

2.0 UCHAMBUZI WA UTEKELEZAJI WA BAJETI PAMOJA NA MAONI, USHAURI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI KWA MWAKA WA FEDHA 2022/2023

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati kuhusu utekelezaji wa Bajeti na Majukumu ya Wizara ya Madini (**Fungu 100**) kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 ulijikita katika maeneo makuu matano (5) kama ifuatavyo:-

- a) Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo Iliyotengewa Fedha katika Mwaka wa Fedha 2022/2023;
- b) Uchambuzi wa Utekelezaji wa Vipaumbele vya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023;
- c) Uchambuzi wa Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka 2022/2023 kuhusu ukusanyaji wa Maduhuli;
- d) Uchambuzi wa Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka 2022/2023 kuhusu upatikanaji wa fedha kufikia Februari, 2023; na
- e) Uchambuzi wa utekelezaji wa Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati.

2.1 Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo Iliyotengewa Fedha katika Mwaka wa Fedha 2022/2023

Mheshimiwa Spika, Kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni ya 117 (1) ya Kanuni za Kudumu za Bunge Toleo la Februari 2023³, Kamati ilifanya ziara ya ukaguzi wa baadhi ya Miradi ya Maendeleo inayotekelezwa na Wizara ya Madini. Ziara hiyo ilifanyika tarehe 14 na 21 Machi 2023 katika Mkoa wa Dodoma

³ 117.-(1) Baada ya kuwasilishwa kwa mapendekezo ya mpango na kiwango cha ukomo wa Bajeti ya Serikali kwa mwaka wa fedha unaofuata kwa Wabunge, Kamati za Bunge za kisekta zitatembelea na kukagua utekelezaji wa miradi iliyotengewa fedha kwa mwaka wa fedha unaoisha, kwa siku zisizozidi saba.

na Dar Es Salaam mtawalia ambapo Kamati ilipata wasaa wa kutembelea na kukagua miradi miwili ifuatayo:-

- a) Mradi wa Ununuzi wa Vifaa vya Jiosayansi – GST, Dodoma (Mradi Na. 1119); na
- b) Mradi wa Makaa ya Mawe ya Kupikia (*Coal Briquette*) – Msasani, Dar Es Salaam (Namba ya Mradi 1119).

2.1.1 Matokeo ya Ukaguzi wa Miradi ya Maendeleo

a) Mradi wa Ununuzi wa Vifaa vya Jiosayansi – GST, Dodoma (Mradi Na. 1119)

Mheshimiwa Spika, Mradi wa Ununuzi wa Vifaa vya Jiosayansi katika Taasisi ya Jiolojia Tanzania (GST) unalenga katika kuboresha upimaji wa sampuli. Maabara ya GST imegawanyika katika sehemu kuu mbili ambazo ni Sehemu ya Kemia na Sehemu ya Utambuzi miamba na Uchenjuaji Madini.

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 Bunge liliidhinisha **Shilingi Bilioni 2.4** kwaajili ya mradi huu na hadi kufikia Februari 2023 kiasi cha **Shilingi Bilioni 1.66** sawa na **asilimia 69.1** kilikuwa kimepokelewa. Kupitia fedha hizo, maabara ya GST ilipata mashine na vifaa mbalimbali kwa ajili ya uchunguzi na utambuzi wa sampuli za madini, uchenjuaji madini pamoja na utambuzi wa tabia za miamba kwa ajili ya shughuli za uchimbaji na ujenzi. Mashine na Vifaa hivyo ambavyo Kamati iliviona vimesaidia katika kuongeza na kuboresha utendaji kazi kwa kuongeza idadi ya wateja, idadi ya sampuli za uchunguzi na kuongeza makusanyo ya ndani.

Mheshimiwa Spika, pamoja na mafanikio ambayo GST imepata kutokana na upatikanaji wa fedha, bado inakabiliwa na changamoto mbalimbali kama:-

- i) Taratibu za ununuzi wa Umma kuchukua muda mrefu na hivyo kukwamisha utekelezaji bora wa majukumu ya Taasisi;
- ii) Upungufu wa watumishi;
- iii) Miundombinu chakavu ya Maabara hasa majengo na mifumo yake ya maji na umeme; na
- iv) Ufinyu wa bajeti katika kuwezesha kazi za Maabara.

Mheshimiwa Spika, kama ilivyobainishwa kwenye changamoto, kazi inayofanywa na GST ni kubwa hata hivyo, mazingira ya Maabara hayaridhishi. **Kamati imeshuhudia miundombinu chakavu ambayo haiendani na kazi inayofanywa na taasisi hii. Asili ya kazi za maabara za Taasisi kama hii zinapaswa kuwa na kamera ili kuongeza ubora, lakini wakati Kamati inatembelea hazikuwepo.**

**b) Mradi wa Makaa ya Mawe ya Kupikia (Coal Briquette) –
Msasani, Dar Es Salaam (Namba ya Mradi 1119)**

Mheshimiwa Spika, Mradi wa Makaa ya Mawe ya kupikia ambao unatekelezwa na Shirika la Madini la Taifa (STAMICO) katika eneo la Msasani, Dar Es Salaam, unahusika na kutengeneza mkaa usiokuwa na moshi (*smokeless briquette*), harufu, wala hewa chafu na wenye kuwaka kirahisi. Lengo la mradi huu ni kuhakikisha kunakuwa na upatikanaji wa nishati mbadala ili kupunguza ukataji wa miti ambao umeleta madhara makubwa kwenye mazingira.

Mheshimiwa Spika, Katika Mwaka huu wa fedha 2022/2023, STAMICO ilitengewa **Shilingi Bilioni 1.66** kwa ajili ya uendelezaji wa mradi huu. Kufikia Machi 2023 wakati Kamati inatembelea mradi huu, hakuna fedha yoyote iliyokuwa imepokelewa. Hata hivyo, Kamati ilielezwa kuwa STAMICO iliendelea kufanya shughuli za

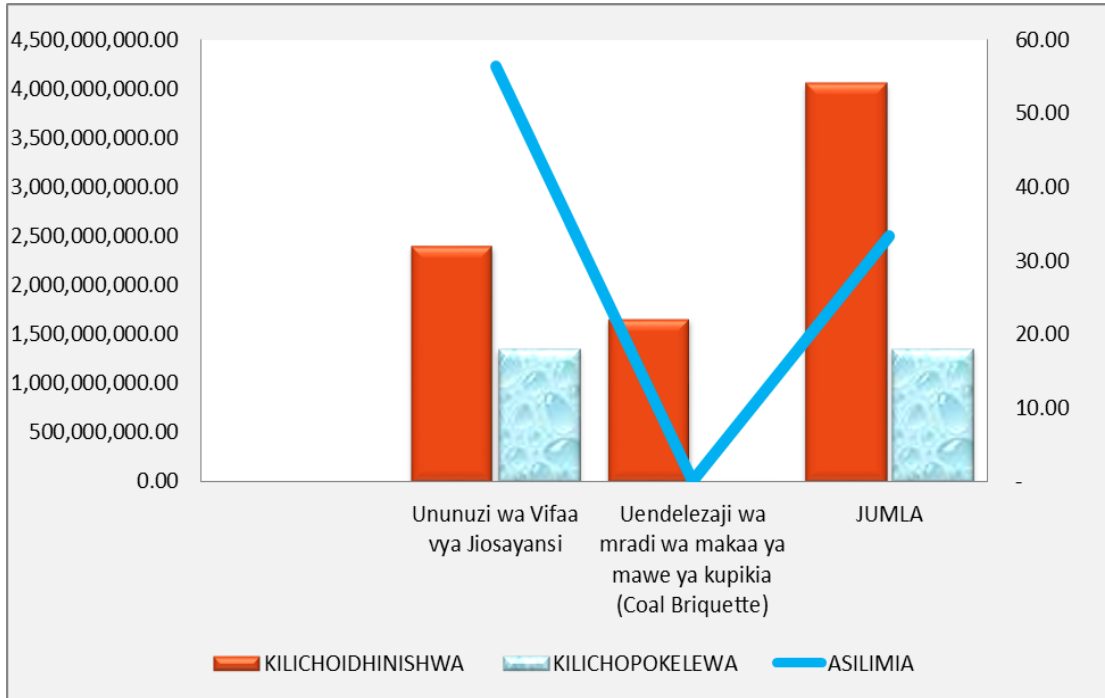
kiwanda kwa kutumia mapato ya ndani ambapo jumla ya **Shilingi Milioni 260** zimetumika. **Kamati inashauri fedha hizi zitoke kabla ya mwaka huu wa fedha haujaisha ili mradi uweze kutekelezwa kama ulivyopangwa.**

Mheshimiwa Spika, tangu kuanza kwa uzalishaji wa majaribio (*Pilot Plant*) Aprili, 2022 kufikia Februari 2023, jumla ya **tani 556** zimezalishwa za mkaa huu. Aidha, kwa ajili ya kuongeza uzalishaji Shirika limeagiza mitambo minne (4) ya uzalishaji yenye uwezo wa kuzalisha tani 20 kwa saa kila mmoja. Mitambo miwili imeshafika nchini na maandalizi ya maeneo ya kusimika mitambo yanaendelea katika eneo la Kiwira – Mbeya na Mkoa wa Pwani. Aidha, mitambo mingine miwili inatarajiwa kufika kabla ya Mwaka huu wa Fedha 2022/2023 kuisha na itasimikwa katika Mkoa wa Geita na Dodoma. Shirika pia linatarajia kuongeza mitambo mingine zaidi ya minne na kuweka katika maeneo mengine ya nchi katika mwaka wa fedha 2023/2024. **Ni rai ya Kamati kuwa mipango hii itekelezwe kama ilivyopangwa ili kupunguza kasi ya ukataji miti nchini.**

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Wizara kwa hatua na jitihada mbalimbali ilizochukua zikiwemo za kuanza kuwasili kwa mitambo miwili. Ni imani ya Kamati kuwa matakwa ya Ilani ya uchaguzi ya CCM ya Mwaka 2020 Uk.108 sehemu ya 65 (n) **Serikali ya CCM itahakikisha sekta ya Madini inachangia zaidi katika Pato la Taifa na kupunguza umaskini nchini na ili kufikia malengo hayo Serikali ya Chama cha Mapinduzi itaimarisha Shirika la STAMICO ili liweze kutekeleza majukumu yake ipasavyo. Hivyo Kamati inaona ni muhimu STAMICO kuhakikisha mradi huu unaleta ustawi wa wananchi na kukuza Pato la Taifa kwa ujumla.**

Mheshimiwa Spika, wastani wa upatikanaji wa fedha kwa miradi hiyo miwili (2) ambayo Kamati iliitembelea ni **asilimia 33.3** kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na.1.

Kielelezo Na. 1: Upatikanaji wa Fedha za Miradi ya Maendeleo iliyotembelewa na Kamati kufikia Februari, 2023

Chanzo: Taarifa ya Wizara ya Madini na usanifu wa Kamati

2.1.2 Maoni ya Jumla kuhusu Utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo iliyotembelewa na Kamati

- a) Kwa kuwa Mradi wa Ununuzi wa Vifaa vya Jiosayansi – GST umeonyesha kuleta tija katika kuboresha kazi za GST ipo haja Wizara kufanya yafuatayo:-
 - i) Kuboresha mazingira na miundombinu ya GST ikiwemo Maabara ambayo hayaridhishi; na
 - ii) Katika kujenga imani zaidi na kuweka uwazi wa upimaji wa sampuli, GST ifunge Kamera katika maeneo yote ya maabara.

- b) Kwa kuwa Mradi wa Mkaa ya Mawe ya Kupikia (*Coal Briquette*) ni moja kati ya miradi yenye faida kiuchumi na kimazingira:-
- i) Ni vyema Serikali ikasimamia kikamilifu ufungwaji wa Mitambo mipya na kuhakikisha inaanza kazi kwa wakati;
 - ii) Wizara ya Madini, TAMISEMI na Ofisi ya Makamu wa Rais Mazingira zinapaswa kuwa na mwelekeo wa pamoja katika kuhakikisha Mkaa huu unaleta tija kwa ustawi wa Wanachi na mazingira;
 - iii) Fedha zilizotengwa kwa ajili ya kufanikisha miradi hii muhimu zitoke zote na kwa wakati; na
 - iv) STAMICO ihakikishe Mkaa wa *coal briquette* unakuwa na ubora na unakidhi vigezo vya soko ikiwemo kuwaka kwa urahisi, kutokuwa na moshi, harufu na hewa chafu.

2.2 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Vipaumbele vya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Madini inajukumu la kusimamia maendeleo ya Sekta ya Madini nchini kwa kuweka mifumo madhubuti kwa ajili ya kusimamia ufuatiliaji, uchimbaji, uongezaji thamani na biashara ya madini kwa lengo la kuhakikisha mchango wa Sekta ya Madini kwenye Pato la Taifa unaongezeka.

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2022/2023, Wizara ilijiwekea vipaumbele saba (7) vifuatavyo ambavyo pia vimeelezwa na Waziri mwenye dhamana: -

- i) Kuimarisha ukusanyaji wa maduhuli na kuongeza mchango wa Sekta ya Madini kwenye Pato la Taifa;

- ii) Kuwaendeleza wachimbaji wadogo na kuwawezesha wananchi kushiriki katika uchumi wa madini;
- iii) Kuhamasisha shughuli za uongezaji thamani madini;
- iv) Kuhamasisha biashara na uwekezaji katika Sekta ya Madini;
- v) Kusimamia mfumo wa ukaguzi wa shughuli za migodi;
- vi) Kuzijengea uwezo taasisi zilizo chini ya Wizara ili ziweze kutekeleza majukumu yao kwa ufanisi; na
- vii) Kuendeleza rasilimaliwatu na kuboresha mazingira ya kufanya kazi.

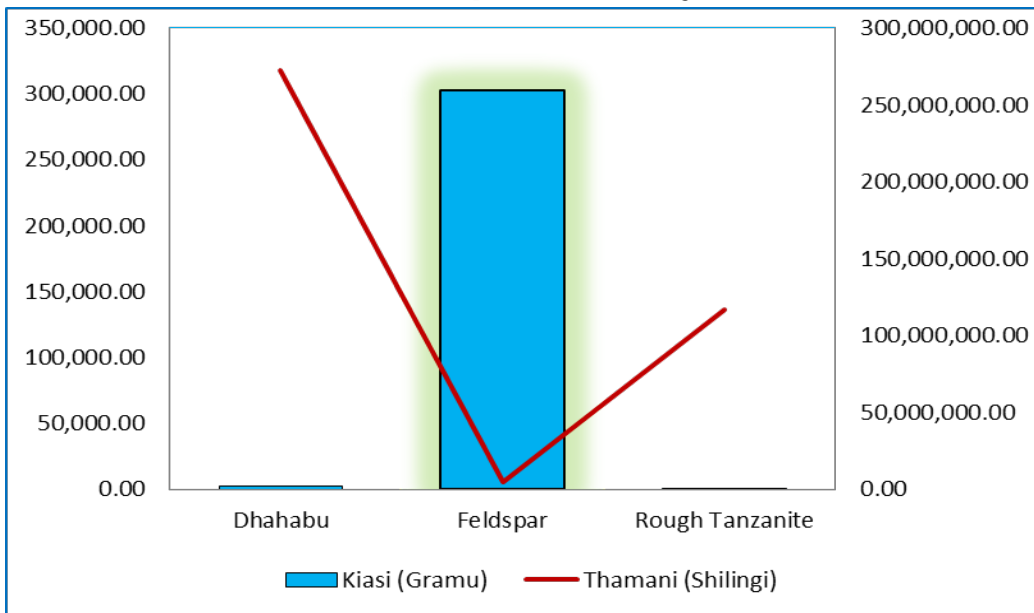
Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi wa utekelezaji wa vipaumbele hivi na kubaini kuwa, kwa kiasi kikubwa utekelezaji unaridhisha. Kwa mfano, Wizara imefanikiwa kuimarisha usimamizi na ukaguzi kwenye maeneo ya uchimbaji, masoko ya madini, vituo vya uuzaji wa madini pamoja na mipaka ya nchi. Juhudi hizo zimesaidia katika kuimarisha mchango wa Sekta ya Madini kwenye Pato la Taifa kutoka wastani wa **asilimia 7.8** Mwaka 2021 hadi kufikia wastani wa **asilimia 9.7** Mwaka 2022 katika kipindi kama hicho. Mwenendo huu wa mchango unatoa mwelekeo chanya kuwa Sekta ya Madini itaweza kuchangia **asilimia 10** ya Pato la Taifa ifikapo mwaka 2025. **Kamati inaipongeza Wizara kwa hatua hii muhimu.**

Mheshimiwa Spika, Wizara kupitia Shirika la Madini la Taifa (STAMICO) imefanikiwa kuimarisha na kutanua wigo wa shughuli zake kwa kuimarisha shughuli za uchorongaji kwa kuongeza kununua mitambo ya kazi hizo ambayo imesaidia Shirika kupata kandarasi na Mgodhi wa GGM wenye thamani ya Shilingi Bilioni 55.2 na kazi nyingine nyingi. Hii ni kutokana na imani ya makampuni hayo kwa STAMICO.

Mheshimiwa spika katika kipaumbele cha kusimamia mfumo wa ukaguzi wa shughuli za migodi katika kudhibiti vitendo mbalimbali vya utoroshaji madini, Wizara imefanikiwa

kukamata madini yenye thamani ya **Shilingi 393,948,829.15** Mwaka 2022/2023 katika mikoa ya Dar Es Salaam, Mwanza, Mbeya, Kahama, Songwe na Singida. Takwimu hizi zinaonyesha kushuka kwa matukio hayo ambayo Mwaka 2021/22 kipindi kama hicho madini yenye thamani ya **Shilingi 501,223,895.65** yalikamatwa hivyo matukio ya utoroshaji yanaonyesha kushuka kwa **asilimia 78.5**. **Kamati inasisitiza Wizara kuendelea kuboresha mifumo ya udhibiti matukio ya utoroshaji ili kuhakikisha Madini yananufaisha nchi na kukuza Pato la Taifa.**

Kielelezo Na. 2: Madini yaliyokamatwa katika matukio mbalimbali ya utoroshaji

Chanzo: Taarifa ya Utekelezaji ya Wizara na usanifu wa Kamati

2.3 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka 2022/2023 kuhusu ukusanyaji wa Maduhuli

Mheshimiwa Spika, katika Mwaka wa Fedha 2022/2023, Wizara ya Madini (**Fungu 100**) ilipangiwa kukusanya maduhuli yenye thamani ya **Shilingi 894,278,406,800.00** kutoka vyanzo vyake mbalimbali. Kati ya Fedha hizo, **Shilingi 822,028,205,000.00** zilipangwa kukusanywa na kuwasilishwa Hazina na **Shilingi**

72,250,201,800.00 zilipangwa kukusanywa na kutumiwa na taasisi zilizo chini ya Wizara.

Mheshimiwa Spika, kati ya fedha ambazo zilipaswa kukusanywa na kuwasilishwa Hazina kufikia Februari 2023 **Shilingi 457,238,525,245.70** zilikuwa zimekusanywa sawa na **asilimia 55.6** ambayo ni chini ya wastani kama inavyoonekana kwenye **Kielelezo Na. 3**.

Kielelezo Na. 3: Ukusanyaji wa Maduhuli kufikia Februari, 2023

UKUSANYAJI WA MADUHULI KUFIKIA FEBRUARI 2023			
CHANZO	MAKADIRIO	MAKUSANYO	ASILIMIA
Mapato mengineyo	2,000.00	0	-
Marejesho ya fedha za Serikali	10,000,000.00	5,221,553.00	52.22
Ada ya Mwaka ya Leseni	37,298,204,306.00	19,429,797,387.01	52.09
Ada ya Ukaguzi	109,154,809,317.00	68,109,107,689.11	62.4
Ada za kijiolojia	15,680,436,817.00	5,901,272,774.38	37.63
Mrabaha	655,666,352,351.00	361,808,789,510.67	55.18
Adhabu na Faini za Malimbikizo ya Ada	3,618,400,209.00	1,704,341,399.67	47.1
Malipo ya huduma za Maabara	600,000,000.00	279,994,931.86	46.67
JUMLA	822,028,205,000.00	457,238,525,245.70	55.62

Chanzo: Taarifa ya Utekelezaji ya Wizara na Usanifu wa Kamati

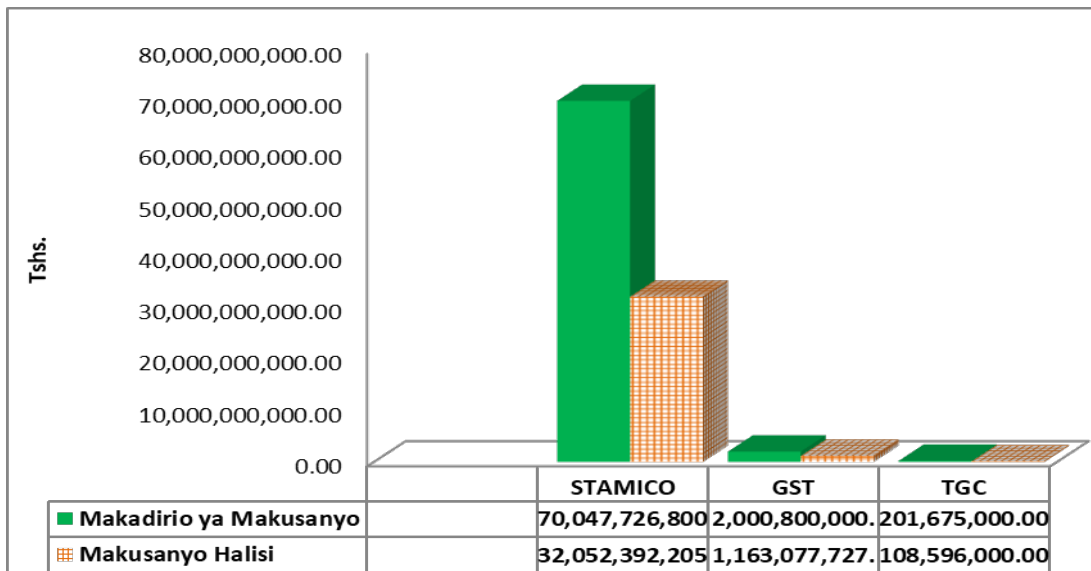
Mheshimiwa Spika, Kamati ilihoji sababu za makusanyo hayo madogo ambayo yamesababisha Wizara kushindwa kufikia wastani wa makusanyo wa angalau **asilimia 66.6** mwezi Februari 2023 na ilielezwa sababu mbalimbali kama ifuatavyo:-

- Kushushwa kwa asilimia ya tozo za mrabaha kwa madini ya viwandani na nishati yanayouzwa nchini kutoka **asilimia 3 hadi asilimia 1**; na

b) Kusimama uzalishaji kwa baadhi ya mgodi kutokana na sababu mbalimbali kama vile: uwepo wa maji mengi chini ya ardhi; Mgodi wa Sunshine kuathiriwa na changamoto ya umeme; kusimama kwa uzalishaji kwa mgodi wa Edenville kutokana na mgogoro wa umiliki; Kusimama kwa uzalishaji katika mgodi wa Williamson Diamonds Limited (Kishapu) na kuchelewa kuanza kwa uzalishaji wa Miradi mipya ya Pu Bo Mining (Singida), Shanta Mining (Singida) na Lindi Jumbo (Lindi).

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa makusanyo ya **Shilingi 72,250,201,800.00** ambayo yalipangwa kukusanywa na kutumiwa na Taasisi zilizo chini ya Wizara, kufikia Februari 2023 **Shilingi 33,324,065,932.50** sawa na **asilimia 46.12** zilikuwa zimekusanywa kama inavyoonekana kwenye **Kielelezo Na.4**.

Kielelezo Na. 4: Ukusanyaji wa maduhuli ya Taasisi kufikia Februari, 2023

Chanzo: Taarifa ya Wizara na Usanifu wa Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati ilihoji sababu za makusanyo hayo ya Taasisi kutofikia lengo na ilielezwa ni kutokana na sababu zifuatazo:-

- a) STAMICO: Kuchelewa kufika kwa mitambo miwili (2) ya kuzalisha mkaa mbadala wa makaa ya mawe ya kupikia (*coal briquettes*) kutokana na changamoto za Uviko 19 nchini China inakotengenezwa mitambo hiyo;
- b) GST: Kushindwa kuanza uzalishaji na uuzaji wa vyungu vya kuyeyushia dhahabu (*crucibles*); na
- c) TGC: Malipo ya ada za mafunzo na michango mingine hufanyika katika kipindi cha Machi, 2023.

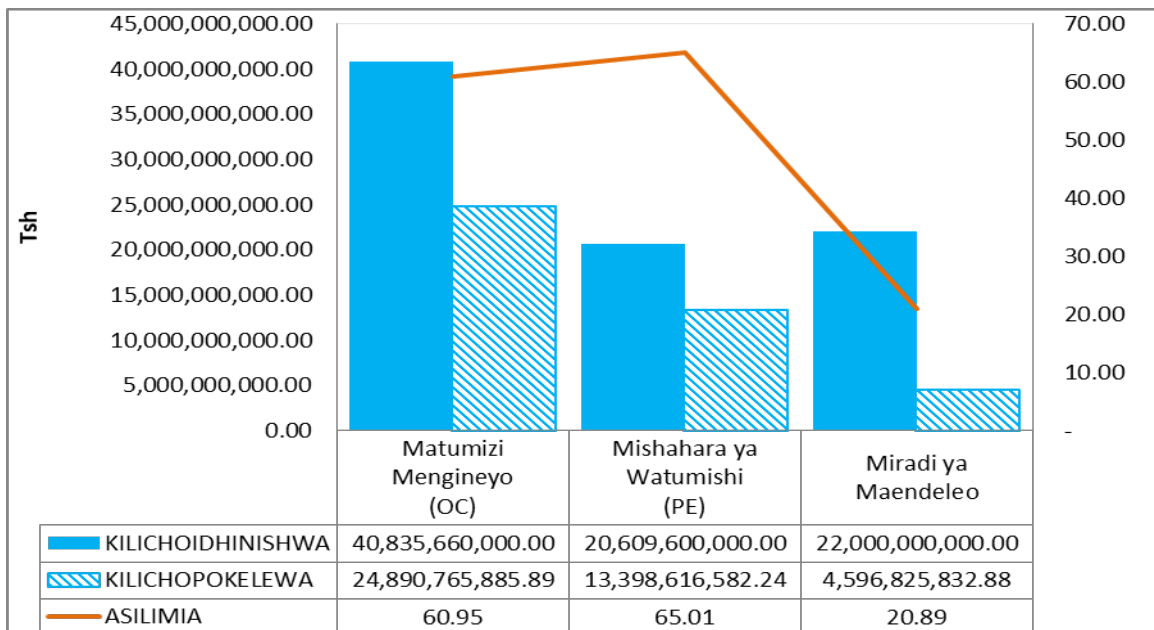
Mheshimiwa Spika, Kamati inaisisitiza Wizara kuhakikisha kufikia 30 Juni, 2023 lengo la Makusanyo liwe limefikwa na hasa ikizingatiwa kuwa baadhi ya changamoto ambazo Kamati imeeleza zimeshaanza kupatiwa utatuzi.

2.4 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Mpango wa Bajeti kwa Mwaka 2022/2023 kuhusu upatikanaji wa fedha kufikia Februari, 2023

Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi wa Bajeti ya Wizara ya Madini (**Fungu 100**) ambayo katika Mwaka wa Fedha 2022/2023 iliidhinishwa na Bunge lako Tukufu jumla ya **Shilingi 83,445,260,000.00**. Kati ya Fedha hizo, **Shilingi 40,835,660,000** sawa na **asilimia 48.9** ni kwa ajili ya matumizi Mengineyo (OC), **Shilingi 20,609,600,000.00** sawa na **asilimia 24.6** kwa ajili ya Mishahara ya Watumishi(PE) na **Shilingi 22,000,000,000.00** sawa na **asilimia 26.3** kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, kufikia Februari, 2023, Wizara ilipokea jumla ya **Shilingi 42,886,208,301.01** sawa na **asilimia 51.3** ya bajeti yote iliyoidhinishwa⁴. Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, kati ya fedha hizo zilizopokelewa, Matumizi Mengineyo ni **Shilingi 24,890,765,885.89** sawa na **asilimia 60.9**, Mishahara **Shilingi 13,398,616,582.24** sawa na **asilimia 65** na Miradi ya Maendeleo **Shilingi 4,596,825,832.88** sawa na **asilimia 20.9** ya bajeti iliyoidhinishwa kama inavyoonekana kwenye **Kielelezo Na.5**.

Kielelezo Na. 5: Upatikanaji wa Fedha kufikia Februari, 2023

Chanzo: Taarifa ya utekelezaji ya Wizara na Usanifu wa Kamati

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini sababu mbalimbali zilizochangia Miradi ya Maendeleo kupata fedha kwa wastani wa **asilimia 20.9** kuwa ni pamoja na kutowasilishwa kwa hati za madai ya kandarasi mbalimbali. **Kamati inatoa rai kwa Wakandarasi kutekeleza kazi kwa wakati na kuwasilisha hati za madai mapema. Aidha, mapungufu yote yaliyojitokeza katika utekelezaji wa miradi ya maendeleo yafanyiwe kazi ili**

⁴ Taarifa ya utekelezaji wa Bajeti ya Wizara ya Madini kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023: Fedha zilizopokelewa kufikia Februari 2023 uk.3

kuwezesha utekelezaji bora wa miradi hii kwa maendeleo ya Sekta na kwa uchumi wa Taifa.

2.5 Uchambuzi wa Utekelezaji wa Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023

Mheshimiwa Spika, katika Taarifa ya Kamati kuhusu uchambuzi wa Bajeti ya Wizara hii kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023, Kamati ilitoa jumla ya maoni 9 ili kuboresha utendaji kazi wa Wizara na Serikali kwa ujumla. **Kamati imepitia Taarifa ya utekelezaji wa Maoni, Ushauri na Mapendekezo ya Kamati na kubaini kwa kiasi kikubwa Wizara imezingatia na kutekeleza Maoni, Ushauri na Mapendekezo hayo ya Kamati. Kwa maeneo ambayo bado hayajatekelezwa kikamilifu, Kamati inasisitiza Wizara kufanyia kazi ushauri huo wa Kamati. Kwa mfano suala la Uunganishaji wa Mgodini wa STAMIGOLD Bulyanhulu katika Gridi ya Taifa , Kamati imeeleza kuwa Ujenzi wa kituo cha kupoozea umeme (sub-station) umekamilika. Hatua inayoendelea ni TANESCO kwa kushirikiana na Mkandarasi TANELEC kuweka miundombinu wezeshi kwenye kituo hicho ambapo kazi imekamilika kwa asilimia 90.15 na kwamba umeme unatarajiwa kuwashwa kwa majaribio ya uzalishaji mgodini mwishoni mwa mwezi huu wa Aprili 2023. Ni rai ya Kamati kuwa umeme uwashwe STAMIGOLD ili kupunguza gharama ya kununua mafuta ya dizeli kuendesha mitambo.**

SEHEMU YA TATU

3.0 UCHAMBUZI WA MPANGO NA MAKADIRIO YA MAPATO NA MATUMIZI KWA WIZARA YA MADINI (FUNGU 100) KWA MWAKA WA FEDHA 2023/2024

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia matakwa ya Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari 2023, Kamati ilifanya uchambuzi wa Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Madini (**Fungu 100**) kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024, na kufanya ulinganisho kuhusu Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha uliopita (2022/2023)⁵. Uchambuzi ulijielekeza katika maeneo yafuatayo:-

- a) Uchambuzi wa Malengo ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024;
- b) Uchambuzi wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024;
- c) Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi Mwaka wa Fedha 2023/2024; na
- d) Uchambuzi wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti ya Taifa

3.1 Uchambuzi wa Malengo ya Wizara kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati kuhusu bajeti ya Wizara ya Madini kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 umebaini kuwa, Wizara imezingatia miongozo mbalimbali kama vile Dira ya Taifa ya Maendeleo ya Mwaka 2025; Mpango wa Taifa wa Tatu wa Maendeleo wa Miaka Mitano 2021/22 - 2025/26, Ilani

⁵ Baada ya kutembelea miradi, Kamati za Bunge za Kisekta, kwa kipindi kisichozidi isku tisa, zitafanya vikao vya kuchambua taarifa za utekelezaji wa bajeti za Wizara inazozisimamia kwa mwaka wa fedha unaoisha na kufanya ulinganisho kuhusu Makadirio ya Matumizi ya Serikali kwa Mwaka wa fedha unaofuata.

ya Uchaguzi Mkuu ya CCM ya Mwaka 2020 - 2025⁶ na Sera ya Madini ya Mwaka 2009.

Mheshimiwa Spika, katika kuhakikisha mipango hiyo inatekelezwa kikamilifu, Kamati imepitia vipaumbele vya Wizara na kubaini kuwa vipaumbele vya Wizara kwa Mwaka 2022/2023 vilikuwa Saba (7) na kwa Mwaka 2023/2024 vipaumbele ni sita (6).

Mheshimiwa Spika, Kamati ilipata nafasi ya kuhoji sababu ya mabadiliko hayo ya vipaumbele na ilielezwa kuwa vipaumbele ambavyo havionekani katika Mwaka huu wa fedha ni Kipaumbele Na. 5 kinachohusu kusimamia mfumo wa ukaguzi wa shughuli za migodi ambacho kinatekelezwa na Tume ya Madini kupitia maeneo yaliyobainishwa katika vipaumbele vyake. Hivyo, Wizara itaendelea kuhakikisha Tume inatekeleza ipasavyo kipaumbele hicho. Aidha, kipaumbele cha kuendeleza rasilimaliwatu na kuboresha mazingira ya kufanya kazi ni endelevu na ni mtambuka hivyo uendelezaji rasilimaliwatu utatekelezwa kupitia malengo ya Wizara kwa Mwaka 2023/2024.

Mheshimiwa Spika Kamati iliweza kubaini pia kuwa, kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 kuna kipaumbele kipya (Namba 2) ambacho hakikuwepo kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 kinachohusu *“kuendeleza utafutaji na utafiti wa Madini ya Kimkakati”*. **Kamati inaipongeza Wizara kwa kuakisi utekelezaji wa Ilani ya CCM na Mpango wa Maendeleo kwani suala hili litasaidia mpango bora na wa muda mrefu wa madini muhimu ambayo yamekuwa na soko kubwa Duniani na pia ni muhimu katika kuelekea kwenye Nishati safi. Ni Rai ya Kamati kuwa, utekelezaji wa Mkakati huu usimamiwe**

⁶ Ilani ya Chama cha Mpainduzi kwa ajili ya Uchaguzi Mkuu wa Mwaka 2020 (Uk. 108 -110).

kikamilifu na kupewa uzito wa kipekee kwa manufaa mapana ya nchi yetu.

3.2 Uchambuzi wa Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli Mwaka wa Fedha 2023/2024

Mheshimiwa Spika, Katika Mwaka wa Fedha 2023/2024, Wizara ya Madini (**Fungu 100**) inakadiria kukusanya jumla ya **Shilingi 1,006,705,169,300.00**. Kati ya fedha hizo, **Shilingi 822,128,205,000.00** sawa na **asilimia 81.6** zitakusanywa kupitia Idara, Vitengo vya Wizara na Tume ya Madini na zitawasilishwa Hazina. Aidha, **Shilingi 124,576,964,300.00** sawa na **asilimia 12.3** zitakusanywa na kutumika na Taasisi zilizo chini ya Wizara kama inavyoonekana kwenye **Kielelezo Na. 6**.

Kielelezo Na. 6: Makadirio ya Makusanyo ya Maduhuli 2023/2024

Maduhuli yatakayokusanywa na Kuwasilishwa Hazina		
CHANZO	2023/2024	ASILIMIA
WIZARA	7,000,000.00	0
TUME YA MADINI	882,121,205,000.00	87.6
Jumla Ndogo	882,128,205,000.00	87.6
Maduhuli yatakayokusanywa na Kutumika na Taasisi		
CHANZO	2023/2024	ASILIMIA
STAMICO	122,091,964,300.00	12.1
GST	2,235,000,000.00	0.22
TGC	250,000,000.00	0
Jumla Ndogo	124,576,964,300.00	12.3
JUMLA KUU	1,006,705,169,300.00	100

Chanzo: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa, makadirio hayo yameongezeka kutoka **Shilingi 894,278,406,800.00** Mwaka 2022/2023 hadi kufikia **Shilingi 1,006,705,169,300.00** Mwaka 2023/2024 ambayo ni ongezeko la **Shilingi 112,426,762,500.00** sawa na **asilimia 12.5** kama

inavyoonekana kwenye **Kielelezo na. 7**. Ongezeko zaidi linaonekana STAMICO kwa **asilimia 74.2** kutoka **Shilingi 70,047,726,800.00** kufikia **Shilingi 122,091,964,300.00**.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilihoji sababu ya ongezeko hilo la makadirio ya makusanyo kwa ujumla hasa ikizingatiwa kuwa kufikia Februari 2023, wastani wa lengo la makusanyo kwa Makadirio ya Mwaka 2022/2023 lilikuwa halijafikiwa. Wizara ilieleza miongoni mwa sababu zilizofanya ongezeko la makadirio ya makusanyo ni pamoja na:-

- a) Kuanza uzalishaji kwa Mgoji wa Williamson Diamond Limited (WDL) na miradi ya Zem Shinyanga, Shanta Mine, Sunshine, Peponi, Pu Bo, Xinyuani Tanzania na Lindi Jumbo.
- b) Kuanza uzalishaji wa kampuni zinazochimba madini ya Kinywe (Lindi Jumbo)
- c) Kuongeza usimamizi wa madini ujenzi na Viwandani kwa kutumia mawakala na TAMISEMI
- d) **STAMICO**: Kufanya huduma ya uchorongaji na ushauri wa kijiolojia, pamoja na mradi wa *Coal Briquette*
- e) **GST**: Ada ya Ushauri Elekezi, Tozo za huduma za maabara na Tozo za ramani na machapisho ya jiosayansi.
- f) **TGC**: Ada za wanafunzi Ngazi ya Cheti katika mafunzo ya ukataji na usanifu wa vito; na mauzo ya bidhaa na huduma.

**Kielelezo Na. 7: Ulinganisho wa Maduhuli kwa Mwaka wa Fedha
2022/2023 na 2023/2024**

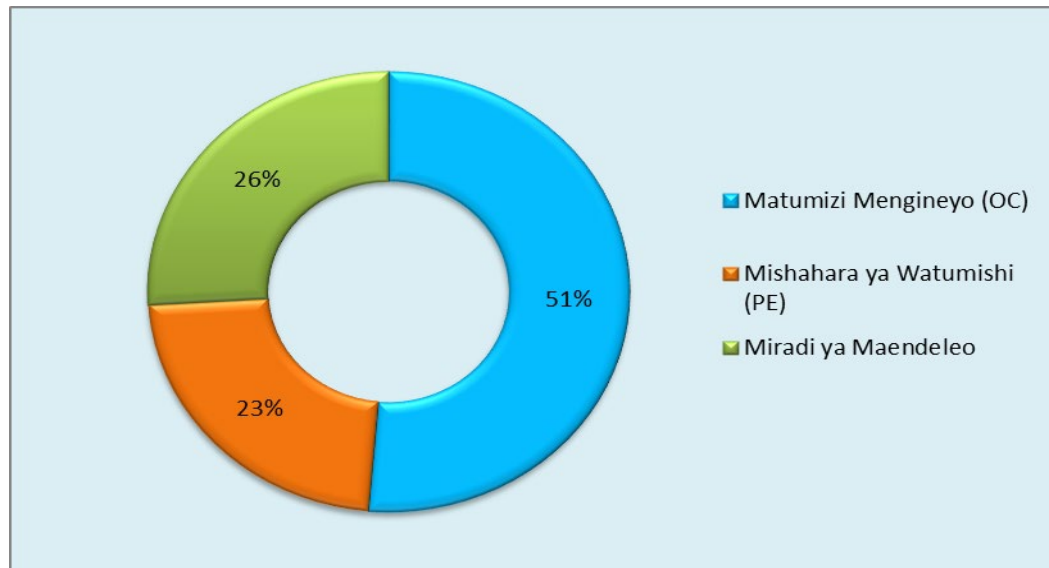
Maduhuli ya kuwasilishwa Hazina				
CHANZO	2022/2023	2023/2024	ONGEZEKO	ASILIMIA
WIZARA/TUME YAMADINI	822,028,205,000	882,128,205,000.00	60,100,000,000.00	7.3
Maduhuli ya kutumika na Taasisi				
CHANZO	2022/2023	2023/2024	ONGEZEKO	ASILIMIA
STAMICO	70,047,726,800	22,091,964,300	52,044,237,500	74.2
GST	2,000,800,000	2,235,000,000	234,200,000	11.7
TGC	201,675,000	250,000,000	48,325,000	9.7
Jumla Ndogo	72,250,201,800	124,576,964,300	24,770,604,333	34.2
JUMLA KUU	894,278,406,800	1,006,705,169,300	112,426,762,500	12.5

Chanzo: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati

**3.3 Uchambuzi wa Makadirio ya Matumizi kwa Mwaka wa Fedha
2023/2024**

Mheshimiwa Spika, Katika Mwaka wa Fedha 2023/2024, Wizara ya Madini (**Fungu 100**) inakadiria kutumia jumla ya **Shilingi 89,357,491,000.00**. Kati ya Fedha hizo **Shilingi 23,172,550,000.00** sawa na **asilimia 26** ni kwa ajili ya Maendeleo na **Shilingi 66,184,941,000.00** sawa na **asilimia 74** ni kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida ambazo zinajumuisha **Shilingi 20,307,498,000.00 (asilimia 23)** kwa ajili ya Mishahara na **Shilingi 45,877,443,000.00 (asilimia 51)** kwa ajili ya Matumizi Mengineyo (OC) kwa Wizara na Taasisi zake kama inavyoonekana kwenye **Kielelezo Na. 8**.

Kielelezo Na. 8: Mchanganuo wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024

Chanzo: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati

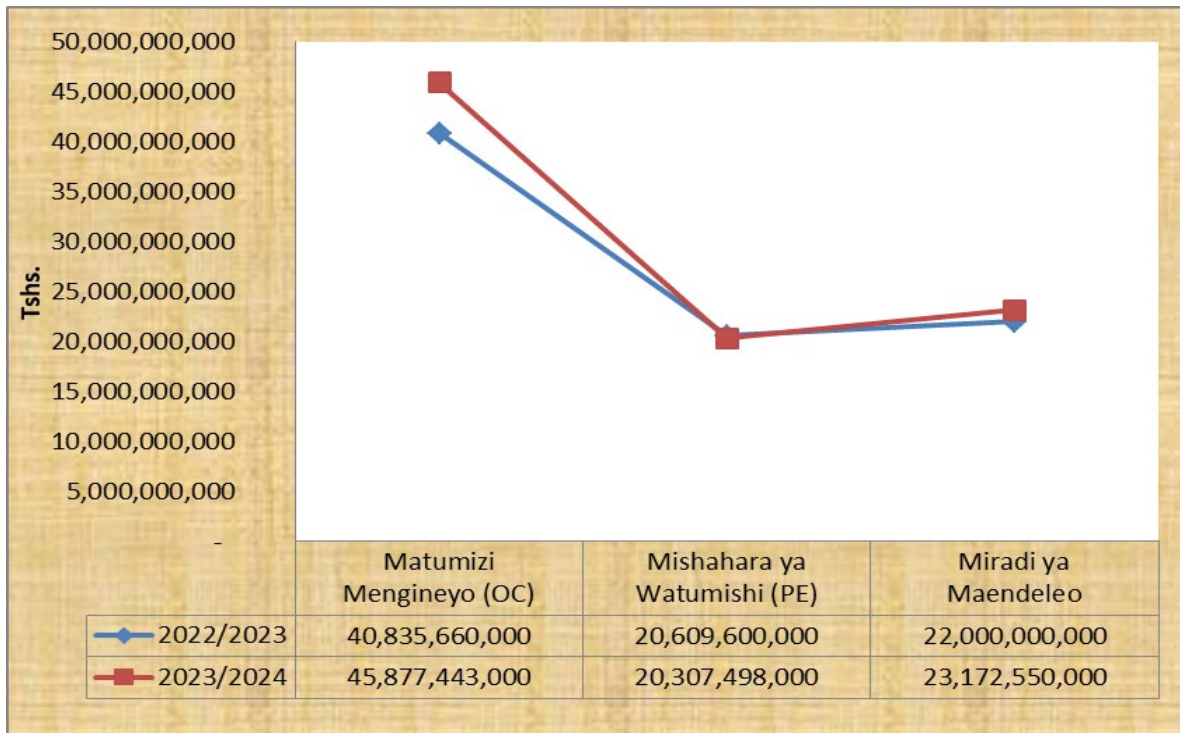
Mheshimiwa Spika, Kamati imefanya uchambuzi kwa kulinganisha bajeti ya Wizara kati ya Mwaka wa Fedha 2022/2023 na 2023/2024 na imebaini kwa ujumla bajeti imeongezeka kwa **asilimia 7.08** kutoka **Shilingi 83,445,260,000.00** Mwaka 2022/2023 hadi kufikia **Shilingi 89,357,491,000.00** Mwaka 2023/2024 kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na. 9.

Mheshimiwa Spika, uchambuzi wa Kamati umebaini kuwa fedha za Miradi ya Maendeleo zimeongezeka kutoka **Shilingi 22,000,000,000.00** Mwaka 2022/2023 hadi kufikia **Shilingi 23,172,550,000.00** Mwaka 2023/2024 sawa na ongezeko la **asilimia 5.3**. Ongezeko hilo litawezesha utekelezaji mzuri wa Miradi ya Usimamizi endelevu wa Rasilimali za Madini (SMMRP) ambapo itatumia **asilimia 69.7** ya Fedha zote za Maendeleo. Kupitia miradi hii Wizara imepanga kununua mitambo miwili (2) ya uzalishaji wa makaa ya mawe ya kupikia (*coal briquette*) na ununuzi wa mtambo wa kuchakata madini ya chokaa (STAMICO); ununuzi wa vifaa vya maabara ya jiosayansi (*geoscientific equipment and tools*) na kusogeza

huduma za ugani kwa wadau (GST); uanzishwaji wa minada ya madini ya vito, kujenga uwezo wa usimamizi endelevu wa Sekta ya Madini na ujenzi wa jengo la Afisa madini Mkazi Geita(Tume ya Madini). Aidha, fedha nyingine za maendeleo zimeelekezwa katika Mradi wa Kituo cha Jemolojia Tanzania (Tanzania Gemological Center-) ambao utatumia **asilimia 30.2** ya Bajeti yote ya Maendeleo. **Ni Rai ya Kamati kuwa Miradi hii itekelezwe na kusimamiwa vizuri na kwa ufanisi ili kuwezesha ukuaji zaidi wa Sekta ya Madini na kuongeza mchango katika Pato la Taifa.**

Mheshimiwa Spika, kwa upande wa Mishahara, Kamati imebaini imepungua kutoka **Shilingi 20,609,600,000.00** hadi kufikia **Shilingi 20,307,498,000.00** sawa na upungufu wa **asilimia 1.46** kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na. 8. **Kamati ilihoji sababu za kushuka kwa bajeti ya Mishahara wakati bajeti zote zimepanda na ilifahamishwa kuwa upungufu huo unatokana na baadhi ya Watumishi kuhamishiwa Taasisi nyingine na wengine kustaafu. Kamati imeendelea kusesitiza Wizara kuziba mapema sehemu ambazo watumishi wake wameondoka kwa sababu tajwa ili kuondoa upungufu wa aina yoyote unaoweza kurudisha nyuma ufanisi na uwezo wa kiutendaji.**

Kielelezo Na. 9: Ulinganisho wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 na 2023/2024

Chanzo: Randama ya Wizara na Usanifu wa Kamati

3.4 Uchambuzi wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti ya Taifa

Mheshimiwa Spika, Sekta ya madini inachangia sana katika pato la Taifa kama ambavyo imeonekana kufikia 2022 mchango ni **asilimia 9.7**. Kamati imefanya uchambuzi kwa kulinganisha asilimia ya Bajeti ya Wizara hii (Fungu 100) dhidi ya Bajeti ya Taifa kati ya Mwaka 2022/2023 na 2023/2024 na kubaini kuwa pamoja na Bajeti ya Serikali kwa Mwaka 2023/2024 kuongezeka kwa **asilimia 7.0** ikilinganishwa na Mwaka 2022/2023, asilimia ya bajeti ya Wizara ya Madini (Fungu 100) dhidi ya bajeti ya Taifa imebaki kuwa ni ileile ya Mwaka 2022/2023 ambayo ni **asilimia 0.20** kama inavyoonekana kwenye Kielelezo Na. 10. Aidha, Kamati imebaini kuwa OC imepungua kutoka **asilimia 0.91** hadi **asilimia 0.82**, Mishahara kutoka **asilimia 0.21** hadi **asilimia 0.19**, Fedha za Maendeleo ndani zimeongezeka kutoka **asilimia 0.18** hadi **asilimia 0.19** na Fedha za Maendeleo nje kutoka

asilimia 0 hadi asilimia 0.04. Kamati inaendelea kusisitiza Serikali ione umuhimu wa kuongeza Bajeti ya Wizara hii yenye mchango mkubwa kwenye Pato la Taifa ambayo pia inakabiliwa na changamoto nyingi katika Taasisi ambazo ndiyo zinazochangia katika Pato la Taifa.

Kielelezo Na. 10: Ulinganisho wa Bajeti ya Wizara dhidi ya Bajeti Kuu ya Taifa 2022/2023 na 2023/2024

BAJETI YA WIZARA DHIDI YA BAJETI YA TAIFA 2022/2023			
AINA	BAJETI TAIFA	BAJETI MADINI	ASILIMIA
OC	4,493,500,000,000.00	40,835,660,000.00	0.91
MISHAHARA	9,740,800,000,000.00	20,609,600,000.00	0.21
MAENDELEO NDANI	12,122,100,000,000	22,000,000,000	0.18
MAENDELEO NJE	3,399,200,000,000	0	-
DENI LA SERIKALI	11,308,400,000,000.00	0	-
JUMLA	41,064,000,000,000.00	83,445,260,000.00	0.20
BAJETI YA WIZARA DHIDI YA BAJETI YA TAIFA 2023/2024			
AINA	BAJETI TAIFA	BAJETI MADINI	ASILIMIA
OC	5,578,433,000,000	45,877,443,000.00	0.82
MISHAHARA	10,882,126,000,000	20,307,498,000	0.19
MAENDELEO NDANI	11,873,900,000,000	22,000,000,000	0.19
MAENDELEO NJE	3,282,100,000,000	1,172,550,000	0.04
DENI LA SERIKALI	12,771,500,000,000	0	-
JUMLA	44,388,059,000,000.00	89,357,491,000.00	0.20

Chanzo: Taarifa ya Mapendekezo ya Ukomo wa Bajeti ya Serikali kwa Mwaka 2023/24 na Randama ya Wizara ya Madini 2023/2024

SEHEMU YA NNE

4.0 MAONI, USHAURI NA MAPENDEKEZO YA KAMATI

Mheshimiwa Spika, baada ya uchambuzi huo, ufafanuzi wa yale yote yaliyobainika katika ukaguzi wa miradi ya maendeleo na uchambuzi wa Bajeti, Kamati inatoa Maoni, Ushauri na mapendekezo yafuatayo:-

4.1 MAONI YA JUMLA

4.1.1 Kusuasua kwa utekelezaji kwa Miradi ya Maendeleo

Utekelezaji wa miradi ya maendeleo kwa bajeti ya 2022/2023 umekuwa chini ya malengo na hususan Mradi wa Jengo la TGC, ni vyema tathmini ya kutosha ikafanyika kabla ya kuanza utekelezaji wa miradi hii ili kuwezesha kukamilika kwa wakati bila kuchelewa.

4.1.2 Tozo katika Halmashauri

Kutokana na baadhi ya Halmashauri kutunga Sheria ndogo (*by laws*) zinazohusu tozo mbalimbali ambazo baadhi zinakinzana na Sheria mama na hivyo kuwa mzigo mkubwa kwa wachimbaji wa madini wakiwemo wa madini ya ujenzi na viwandani, Serikali ifanyie kazi na kuondoa mgongano huu.

4.1.3 Uhaba wa Watumishi

Kuna uhaba wa Watumishi katika Taasisi mbalimbali zilizo chini ya Wizara kama vile GST, STAMICO na TGC. Mamlaka husika zilichukue suala hili kwa uzito wa kipekee na kuhakikisha vibali vya ajira vinatoka ili Taasisi hizi ambazo zinajiendesha kibiashara ziweze kufanya kazi zake kwa ufanisi.

4.1.4 Taratibu za ununuzi wa Umma kuchukua muda mrefu

Kamati imebaini moja ya changamoto inayokwamisha utendaji wa taasisi nyingi nchini ni taratibu za ununuzi ambazo zinachukua muda mrefu. Ni wakati muafaka sasa Sheria hii ifanyiwe marekebisho ili kuondoa changamoto hii na kuwezesha Taasisi zinazojiendesha kibiashara kuweza kushindana.

4.2 SHIRIKA LA MADINI LA TAIFA (STAMICO)

4.2.1 Ili kufikia lengo la kupunguza uharibifu wa mazingira na kuhakikisha mkaa wa *coal briquette* unawafikia wananchi wengi, STAMICO ihakikishe inaweka mazingira rahisi kwa mawakala ikiwa ni pamoja na kuondoa masharti magumu kama vile dhamana ya Shilingi Milioni 50. Aidha, Mawakala waruhusiwe kununua mkaa kwa thamani halisi ya mzigo.

4.2.2 Wizara zinazohusika na Mazingira, Madini na TAMISEMI ziwe na mwelekeo wa pamoja katika kuhakikisha mkaa huu wa *coal briquette* unaleta manufaa katika kuokoa mazingira na kuwainua wanachi kiuchumi ili kuendana na malengo Mahsus ya Mpango wa Tatu wa Maendeleo 2021/22 – 2025/26 Sura ya kwanza, sehemu 1.2 (viii) unaolenga "*kuongeza kasi ya ukuaji uchumi jumuishi na shirikishi kupitia mikakati ya kupunguza umaskini na kuleta maendeleo ya jamii pamoja na uwezo wa uzalishaji kwa vijana, wanawake na makundi maalumu*".

4.2.3 Kamati inarejea ushauri wake wa mwaka 2022 kuhusu STAMICO kuongeza juhudi za ulipaji madeni ambayo STAMIGOLD inadaiwa na wazabuni. Aidha, Serikali ione namna ya kulichukua deni hilo kwa kuhakikisha juhudi zinazoendelea za utekelezaji wake zinakamilika kwa haraka.

4.2.4 STAMICO ihakikishe mitambo ya uchorongaji inayotarajiwa kufika ndani ya robo ya kwanza ya Mwaka wa Fedha

2023/2024 mahsusni kwa ajili ya wachimbaji wadogo wa madini ya dhahabu, izingatie mgawanyo kwenye maeneo yenye uhitaji kwa uwiano unaofaa. Aidha, gharama za utumiaji wa mitambo hiyo ziwe rafiki kwa wachimbaji wadogo.

- 4.2.5** Uunganishaji wa umeme kwa Mgoi wa STAMIGOLD Bulyanhulu ambao taarifa ilitolewa upo hatua za mwisho. Wizara kwa kushirikiana na TANESCO wahakikishe umeme unaingia mapema iwezekanavyo ili kupunguza gharama kubwa za nishati ya dizeli katika kuendesha mitambo hiyo.
- 4.2.6** STAMICO ishirikiane na TANESCO ili kuwa na mkakati wa kutumia Makaa ya Mawe katika kuzalisha umeme.
- 4.2.7** STAMICO itanue wigo wa utoaji Elimu kwa wachimbaji wadogo kwa kuwa nakala 400 za mwongozo kuhusu usimamizi wa mazingira, sheria za Madini na kanuni ambazo zilitolewa hadi kufikia Feb,2023 bado ni chache na hazikidhi uhitaji.

4.3 TUME YA MADINI

Kutokana na umuhimu wa Tume ya Madini katika kuhakikisha mchango wa Sekta ya Madini katika Pato la Taifa:-

- 4.3.1** Ukaguzi na usimamizi wa miradi mipya ya uwekezaji katika Madini uimarishwe;
- 4.3.2** Tathmini ya athari za kimazingira ifanyike kwa mabwawa yote ya tope na tope sumu zinazoweza kutokea iwapo yataharibika au kupasuka. Aidha, Wizara ihakikishe inakamilisha mapitio ya kanuni za usalama, afya na utunzaji wa mazingira;
- 4.3.3** Kutokana na ukweli kuwa ulipaji wa fidia kwa wananchi wanaopisha maeneo yao kwa ajili ya waendelezaji wa

madini ya aina mbalimbali kuendelea kuwaumiza wananchi wanaomiliki maeneo hayo kutokana na fidia zisizoendana na uhalisia, Serikali ihakikishe inasimamia suala hili ili fidia ziendane na thamani halisi ya eneo. Aidha, Wizara inaweza kufikiria na kufanyia kazi uwezekano wa wananchi ambao wako tayari kupewa hisa (*Free carried interest*) katika maeneo yao wanayopisha.

4.3.4 Ili kupunguza changamoto za baadhi ya wamiliki wa leseni kuwafukuza wananchi katika maeneo yao, Elimu itolewe kwao ili wafahamu umuhimu wa kukubaliana (*sound negotiation*) na wananchi ili kuweza kupisha maeneo yao kwa amani.

4.4 WAKALA WA JIOLOJIA NCHINI (GST)

4.4.1 Ujenzi wa Ofisi za Kanda upewe kipaumbele hii itasaidia kusogeza huduma karibu zaidi na Jamii na kufikia wahitaji wengi zaidi;

4.4.2 Ili kuongeza usalama na imani kwa wateja, GST ihakikishe inaimarisha mifumo ya usalama kwa kufunga kamera katika maabara zake; na

4.4.3 GST ijitangaze zaidi hasa baada ya kuboresha huduma zake kwa kununua vifaa vipya vyenye ubora. Elimu hii izingatie zaidi maeneo yenye wateja wa maabara.

4.5 KITUO CHA JEMOLOJIA TANZANIA (TGC)

Kamati inaipongeza Serikali kwa kutenga **Shilingi Bilioni 7** kwa ajili ya utekelezaji wa Mradi wa Majengo ya TGC. Ni Rai ya Kamati kuwa utekelezaji wa mradi huu uende kwa kasi na kukamilika kwa wakati ili kuondoa changamoto ya miundombinu duni.

5.0 HITIMISHO

Mheshimiwa Spika, napenda kuchukua fursa huu kukushukuru sana Spika wetu Mhe. Dkt. Tulia Ackson (Mb), Naibu Spika Mhe. Mussa Azzan Zungu (Mb) na Wenyeviti wote wa Bunge kwa kuendelea kuliongoza vyema Bunge letu.

Mheshimiwa Spika, kwa namna ya kipekee napenda kuwashukuru Wajumbe wote wa Kamati ya Nishati na Madini kwa ushirikiano wao wakati wa kutekeleza majukumu ya Kamati na kushiriki vizuri katika uchambuzi wa Bajeti ya Wizara hii. Kwa heshima kubwa naomba kuwatambua kwa majina yao kama ifuatavyo:-

1. Mhe. Dunstan Luka Kitandula, Mb - Mwenyekiti
2. Mhe. Judith Salvio Kapinga, - M/Mwenyekiti
3. Mhe. Dkt. David Mathayo David, Mb
4. Mhe. Philipo Augustino Mulugo, Mb
5. Mhe. Constantine John Kanyasu, Mb
6. Mhe. Seif Khamis Gulamali, Mb
7. Mhe. Hamis Mwagao Tabasam, Mb
8. Mhe. Iddi Kassim Iddi, Mb
9. Mhe. Jesca David Kishoa, Mb
10. Mhe. John Marko Sallu, Mb
11. Mhe. Juliana Didas Masaburi, Mb
12. Mhe. Nicodemas Henry Maganga, Mb
13. Mhe. Saada Mansour Hussein, Mb
14. Mhe. Robert Chacha Maboto, Mb
15. Mhe. Ussi Salum Pondeza, Mb
16. Mhe. Kilumbe Shabani Ng'enda, Mb
17. Mhe. Martha Festo Mariki, Mb
18. Mhe. Aleksia Asia Kamguna, Mb
19. Mhe. Maimuna Ahmad Pathan, Mb
20. Mhe. Masache Njelu Kasaka, Mb
21. Mhe. Ndaisaba George Ruhoro, Mb
22. Mhe. Kasalali Emmanuel Mageni, Mb

Mheshimiwa Spika, napenda kumshukuru sana Waziri wa Madini Mhe. Dkt. Doto Mashaka Biteko(Mb) na Naibu Waziri Mhe. Dkt. Stephen Lemomo Kiruswa (Mb) pamoja na Watendaji wote wa Wizara hiyo wakiongozwa na Katibu Mkuu, Ndg. Kheri Mahimbali kwa ushirikiano ambao wamekuwa wakiutoa kwa Kamati wakati wote. Napenda kuchukua nafasi hii kumpongeza sana Katibu Mkuu kwa kuaminiwa na Mhe.Rais na kuteuliwa kwa nafasi hiyo. Kamati itaendelea kutoa ushirikiano wa kutosha katika kufikia Malengo ya Wizara na Nchi kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, Kwa namna ya kipekee napenda kuwashukuru watumishi wote wa Ofisi ya Bunge chini ya uongozi thabiti wa Katibu wa Bunge Ndg. Nenelewa Joyce Mwihambi (ndc). Namshukuru pia Kaimu Mkurugenzi wa Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Michael Chikokoto (ndc)kwa ushirikiano na kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake vizuri. Kipekee zaidi nawashukuru sana Makatibu wa Kamati Ndg. Pamela Pallangyo, Ndg. Onesmo Laulau, Ndg. Jesca Sanga na Msaidizi wa Kamati Ndg. Rukia Shabani kwa uratibu mzuri wa shughuli zote za Kamati na hatimaye kukamilisha Taarifa hii kwa wakati.

Mheshimiwa Spika, naomba sasa Bunge lako Tukufu likubali kuidhinisha Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Wizara ya Madini (Fungu 100) kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024 kama yalivyowasilishwa na mtoa hoja .

Mheshimiwa Spika, naomba kuwasilisha na naunga mkono hoja.

Dunstan Luka Kitandula

MWENYEKITI

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA NISHATI NA MADINI

27 APRILI, 2023